

TBMM
HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ
GRUP BAŞKANLIĞI

Sayı : 17809

Tarih : 07.05.2026

10/4170

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) başta olmak üzere uluslararası sağlık otoritelerinin de ortaya koyduğu üzere, çocuklarda kurşun ve benzeri ağır metal ile toksik kimyasallara maruziyet, düşük dozlarda dahi geri döndürülemez nörogelişimsel hasarlara yol açan, küresel ölçekte önlenemez en önemli halk sağlığı sorunlarından biridir; bu bağlamda söz konusu maruziyetin Türkiye’de yaşam hakkı, sağlık hakkı, eğitimde eşitlik, çevresel adalet ve sosyal devletin koruyucu yükümlülükleri bakımından doğurduğu yapısal sonuçların, gıda, su, konut, okul ortamı ve tüketici ürünleri üzerinden oluşan çoklu ve sürekli maruziyet zinciri ile birlikte, yoksulluk ve mekânsal eşitsizliklerle derinleşen çevresel adaletsizlik boyutu da dahil edilerek bütüncül biçimde araştırılması; çocukluk çağı çevresel toksik yükünün bilimsel, epidemiyolojik ve kurumsal yönleriyle Türkiye ölçeğinde kapsamlı olarak ortaya konulması, denetim ve sorumluluk mekanizmalarındaki boşlukların tespiti ile koruyucu ve önleyici kamu politikalarının geliştirilmesi amacıyla Anayasa’nın 98’inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri uyarınca Meclis Araştırması açılmasını arz ve teklif ederim.

Sezai Temelli

DEM Parti Grup Başkanvekili

Muş Milletvekili

Gülistan Kılıç Koçyiğit

DEM Parti Grup Başkanvekili

Kars Milletvekili

ÖZET GEREKÇE

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) değerlendirmelerine göre, kurşun maruziyeti dünya genelinde çocuklarda önlenabilir nörolojik hasarın en önemli nedenlerinden biridir ve düşük doz maruziyet dahi kalıcı bilişsel kayıplara yol açabilmektedir. WHO verilerine göre çocukluk çağı kurşun maruziyeti küresel ölçekte milyonlarca çocuğu etkilemekte, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde yük daha da yoğunlaşmaktadır.

Kurşun, biyolojik olarak parçalanamayan, çevrede kalıcı olarak biriken ve insan faaliyetleri sonucu hava, su, toprak ve gıda zincirine yayılan bir ağır metaldir. Madencilik, sanayi üretimi, akü geri dönüşümü, eski yapı stokları, su tesisatları, boya ve tüketici ürünleri aracılığıyla insan yaşamına doğrudan temas etmektedir. Bu yönüyle kurşun, yalnızca çevresel değil aynı zamanda yapısal bir halk sağlığı riskidir.

Nisan 2026'da yayımlanan "Kurşuna karşı bir öğün" araştırma raporunun merkezinde yer alan yaklaşımda kurşun, sağlık, eğitim adaleti, yoksulluk ve çevresel eşitsizlikleri aynı anda görünür kılan bir "turnusol kâğıdı" olarak değerlendirilmektedir. Kurşun maruziyeti münferit bir çevre sorunu değil, etkisi yıllara yayılan ve failini görünmez kılan bir yapısal şiddet biçimidir.

GEREKÇE

Çocuklar fizyolojik ve davranışsal özellikleri nedeniyle kurşuna karşı yetişkinlere kıyasla çok daha hassastır. Bilimsel veriler, çocukların yetişkinlere göre kurşunu 5 ila 10 kat daha fazla emebildiğini; özellikle demir, kalsiyum ve çinko eksikliğinde bu oranın daha da arttığını göstermektedir.

Kurşun, kalsiyum ve demir gibi temel mineralleri taklit ederek kan-beyin bariyerini aşmakta ve nörolojik gelişimi doğrudan etkilemektedir. Bu süreç; IQ düşüşü, dikkat eksikliği, hiperaktivite, öğrenme güçlüğü ve davranışsal bozukluklarla ilişkilidir. Oluşan hasarın büyük kısmı geri döndürülemez niteliktedir.

Kurşun maruziyeti toplumda eşit dağılmamaktadır. Yoksul çocuklar eski konutlar, kirli su altyapısı ve sanayi bölgelerine yakınlık nedeniyle daha yüksek risk altındadır. Bu durum, çevresel adaletsizliğin sınıfsal bir eşitsizlik biçimine dönüştüğünü göstermektedir.

Küresel ölçekte "kirli üretim ve atık transferi" olarak tanımlanan toksik sömürgecilik pratikleri, düşük gelirli ülkeleri yüksek riskli çevresel alanlara dönüştürmektedir. Bu bağlamda; kurşun maruziyeti, bir halk sağlığı konusu olarak küresel eşitsizlik rejiminin de bir sonucudur.

Gıda güvencesizliği kurşun emilimini artıran kritik bir çarpan olarak işlev görmektedir. Açlık durumunda kurşunun gastrointestinal sistemden emilimi artmakta; demir eksikliğinde bu risk 4 ila 5 kat yükselmektedir. Böylece yoksulluk, hem maruziyeti hem de biyolojik etkisini aynı anda güçlendiren bir mekanizma üretmektedir.

Mevcut sınırlı piyasa taramaları ve bilimsel tahminler, Türkiye’de tüketici ürünlerinde ve çevresel ortamlarda kurşun varlığının dikkate değer düzeylerde olabileceğine işaret etmektedir. 2024 yılına ilişkin sınırlı taramalarda; metal gıda kaplarının yaklaşık %67’sinde, duvar boyalarının %70’inde, oyuncakların %29’unda ve seramik kapların %53’ünde uluslararası referans sınırların üzerinde kurşun tespit edildiği raporlanmaktadır.

Buna karşılık, Türkiye’de çocuklara yönelik ulusal ölçekte düzenli bir kan kurşun izleme programı bulunmamaktadır. Bilimsel modellemeler, Türkiye’de yüz binlerce ile milyonlarca arasında çocuğun riskli düzeyde kurşun maruziyeti altında olabileceğini göstermektedir.

Çocuklar yalnızca kurşuna değil, pestisitler, cıva ve PFAS gibi çoklu kimyasallara eş zamanlı maruz kalmaktadır. Bu kimyasalların birlikte etkisi (sinerjik etki), tekil toksisite değerlendirmelerinin ötesinde daha ağır sağlık sonuçları doğurabilmektedir. Bu nedenle, ihtiyatlılık ilkesi doğrultusunda, zarar ortaya çıkmadan önce koruyucu ve önleyici politikaların uygulanması gerekmektedir.

Kurşun maruziyetinin yol açtığı nörogelişimsel etkiler, bakım yükünü aileler üzerinde artırmakta ve bu yük çoğunlukla kadınların ücretsiz emeğine dayanmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren ek bir sosyal sonuç doğurmaktadır. Bilimsel literatüre göre düzenli ve dengeli beslenme, kurşun emilimini azaltan önemli bir koruyucu faktördür. Özellikle demir ve kalsiyum açısından zengin beslenme, kurşunun biyolojik emilimini sınırlamaktadır.

Bu çerçevede ücretsiz okul yemeği programı, sosyal yardım politikası kapsamında değerlendirilebilecek bir uygulamanın çok daha ötesinde çocukların toksik metal maruziyetini azaltmaya yönelik doğrudan bir koruyucu halk sağlığı müdahalesi olarak da ele alınmalıdır. Okul ortamında düzenli, dengeli ve mikrobesein (özellikle demir, kalsiyum ve çinko) açısından zengin beslenmenin sağlanması; kurşunun gastrointestinal sistemden emilimini azaltan biyolojik bir koruma mekanizması oluşturmaktadır. Bu yönüyle okul yemeği politikası, hem beslenme eşitsizliğini azaltan hem de çevresel toksisiteye karşı koruyucu etki üreten bütüncül bir kamusal sağlık aracıdır. Yerel üretimi esas alan, kısa tedarik zincirlerini güçlendiren ve agroekolojik üretim modelini destekleyen bir yapıyla birlikte kurgulandığında çok boyutlu bir kamu yararı üretmektedir.

Bu yaklaşımın yanı sıra, çocukların toksik ağır metal maruziyetine karşı korunması için aşağıdaki yapısal adımların hayata geçirilmesi zorunluluk arz etmektedir:

- Ulusal ölçekte zorunlu ve düzenli bir kan kurşun izleme programının kurulması,
- Okullar, yurtlar ve konut alanlarında içme suyu altyapısı, boya ve yapı materyallerinin toksik metal varlığı açısından sistematik olarak taranması,
- Oyuncaklar, gıda ile temas eden materyaller, mutfak ekipmanları ve tüketici ürünlerinde kurşun başta olmak üzere ağır metal kontaminasyonuna karşı denetimlerin sıkılaştırılması ve etkin yaptırımlarla desteklenmesi,
- Çevresel izleme verilerinin, risk haritalarının ve denetim sonuçlarının kamuya açık, erişilebilir ve şeffaf veri setleri olarak düzenli biçimde paylaşılması

zorunludur.

Kurşun ve benzeri ağır metallerle maruziyet, bireysel tercihlerin veya münferit ihlallerin ötesinde, çevresel eşitsizlikler, denetim zafiyetleri ve sosyal politikaların yetersizliği ile derinleşen yapısal bir halk sağlığı krizidir. Bu kriz, çocukların bilişsel gelişimlerini, öğrenme kapasitelerini ve yaşam boyu fırsat eşitliklerini doğrudan etkilemekte bir halk sağlığı krizi olarak önümüzde durmaktadır.

Bu nedenle çocukluk çağı çevresel toksik maruziyeti; sağlık politikası, eğitim politikası, çevre politikası ve sosyal politika alanlarının kesişiminde ele alınması gereken çok boyutlu bir kamusal sorundur. Söz konusu alanın parçalı değil bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi, devletin koruyucu ve önleyici yükümlülüğünün bir gereğidir.

Bu çerçevede Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin; çocukların çevresel toksik maddelere maruziyetini tüm yönleriyle ortaya koyacak, risk haritalarını ve kurumsal sorumluluk zincirini analiz edecek, mevcut denetim mekanizmalarının etkinliğini değerlendirecek ve koruyucu kamu politikalarının geliştirilmesine temel oluşturacak kapsamlı bir Meclis Araştırması açılması zorunludur.